

Разпнат между два манталитета

Не обичам категоризирането на хората според националната им принадлежност. Не обичам да слушам „българите са такива, руснаците онакива, чехите не знам какви си“. Елементарно е да слагаш всички от даден народ на един кантар. Навсякъде има хора и хора. За мен човечеството е разделено не хоризонтално по географски граници, а вертикално, по висотата на духа.

Има хора от подземията, в сутерена, по високите етажи, в кулите. Аз винаги съм се стремил към кулите, ценя и уважавам хората не по цвета на кожата или по народност, а по техните качества и човещина. Затова ми е тъжно за ксенофобията, с която понякога се срещам тук, в Чехия, с онова пренебрежително отношение на някои чехи към всички на изток от Прага. Случвало се е да чуя пренебрежително зад гърба си „някакъв българин ще ми каже“. Не им се сърдя на такива, примитивизмът си е техен проблем. Аз отдавна добре зная кой съм, откъде идвам и накъде съм поел. Вярвам, че с работата си и с човещината си съм полезен и тук в тази страна, която ме е приютила и която смятам за своя втора родина. А инак простотията не знае граници, няма народност, нито почивен ден. Истински интелигентните, почтени хора също са еднакви навсякъде. Срещал съм прекрасни чехи, много

от тях са мои искрени приятели, възхищавам се на чешката себеирония към някои „черти на националния характер“ в изкуството. Спомнете си „Пожар,пожар!“ на Форман, филмите за Хомолкови или „Курортистите“ на Вивег! Себеирония не липсва и в руските филми за особеностите на националния лов, риболов и прочие. Или в нашия „Бай Ганьо“ и „Вилна зона“ на Георги Мишев, например. Но както и да уеднаквяваме хората, има все пак детайли, подробности в тяхното поведение, които ги отличават един от друг. Става дума за манталитета, от който не можеш да се избавиш, за навиците, за традициите.

ДВА РАЗЛИЧНИ СВЯТА, ДВА ДИАМЕТРАЛНО ПРОТИВОПОЛОЖНИ МАНТАЛИТЕТА – БАЛКАНСКИЯТ И СРЕДНОЕВРОПЕЙСКИЯТ

С чешкия език и литература, с чешката култура съм свързан повече от че-

тиридесет години, живея в Чехия вече четиринайсет години, заобиколен съм от чехи, работя с тях, „обслужвам“ ги в Гърция, тук пък съм екскурзовод на гърци и кипърци, понякога на руснаци и нашенци, другарувам с българци, руснаци, чехи, гърци. Ща не ща, в работата си често попадам в ситуации, в които не мога да не забележа разликата в поведението на едните и другите. И аз трябва да реагирам, без да ги обидя. Затова често се чувствам твърде объркан между тези два диаметрално различни манталитета – балканския и средноевропейския. Да не забравяме, че и аз самият съм носител на единия от тях, а и сигурно съм доста повлиян и от втория споменат. Никого не нападам, никого не виня, не казвам това е добро, това лошо. Просто регистрирам. Е, понякога си и позволявам да коментирам, да кажа така ми харесва, така не. Но на това имам лично човешко право, нали?

Ще се опитам на направя от опита си като екскурзовод своеобразен забавен паралел в работата си с чехи и с гърци, с цел да почувствате значителната разлика в реакциите на едните и другите, без, както вече казах, да нападам и обиждам когото и да е било. Заобиколен от гърци на Корфу, обслужващ чешки туристи, или сред чехи в Прага и из страната, обслужващ гърци. Два различни свята. Просто два различни манталитета. И аз – разпнат между тях.

ЗАЩО ЛИ НЕ СА СИ ОСТАВИЛИ ЛОШОТО НАСТРОЕНИЕ У ДОМА?

Посрещам чешка група на летището на остров Корфу, около стотина души. За една и съща фирма, четвърта година. Държа високо табела

с името на фирмата, раздавам листчета, където е написано името на клиента, пансиона, в който е настанен, номера на стаята, автобуса, на който трябва да се качи, обяснявам къде са паркирани автобусите. Тези, които ме познават и не са за първи път на Корфу, отдалече махат с ръка, някои увисват на врата ми, прегръдки, целувки. Тези, които ме виждат за първи път, гледат недоумяващо, често начумерено. Докато раздавам листчетата, понякога настъпва едва ли не блъсканица, чуват се упреци кой бил дошъл по-напред. Като да раздавам печеливши лотарийни билети?! Качвам се в първия автобус, после във втория, в третия, представям се, пожелавам от името на фирмата приятно прекарване. Плъзгам поглед по лицата на туристите. Тия, които ме знаят, грейт в усмивка, у новите тук-таме скромно разтягане на устните, тук-таме безразлични или мрачни погледи. Господи, не разбирам, та дошли са в тази слънчева, гостоприемна страна, чисто небе, лазурно море, страна, сътворена сякаш за отдиш, и се мръщят? Защо ли не са си оставили лошото настроение у дома?

ГЪРЦИТЕ СА ЛЮБОПИТЕН НАРОД

На пражкото летище в ранни зори чакам гърци. И пак табела, но този път само списък, всички са в един или два хотела. „Добре дошли“, „Добре заварили, как сте?“ Усмивки, невинни въпроси как е времето, каква е програмата. Товарим багажа, всички са заели местата си в автобуса, представям се прав с думите: „Казвам се Васил Самоковлиев, но за вас просто Василис. Българин съм, с гръцки корени, с чешко образование, с най-добри приятели тук руснаци, със зет германец, с една дума космополит“. Настъпва весело оживление. После пожелавам приятно пребиваване от името на пражката фирма и се извинявам, че трябва да седна. „Нищо не губите, че няма да ме гледате. Отдавна вече не съм за гледане, да бяхте ме видели преди двайсет-трийсет години, когато имах и коса. За съжаление, вече навлязох във възрастта на старите обувки. Знаете ли я? Старите обувки отдавна вече не изглеждат добре, ала са толкова удобни, че ти е жал

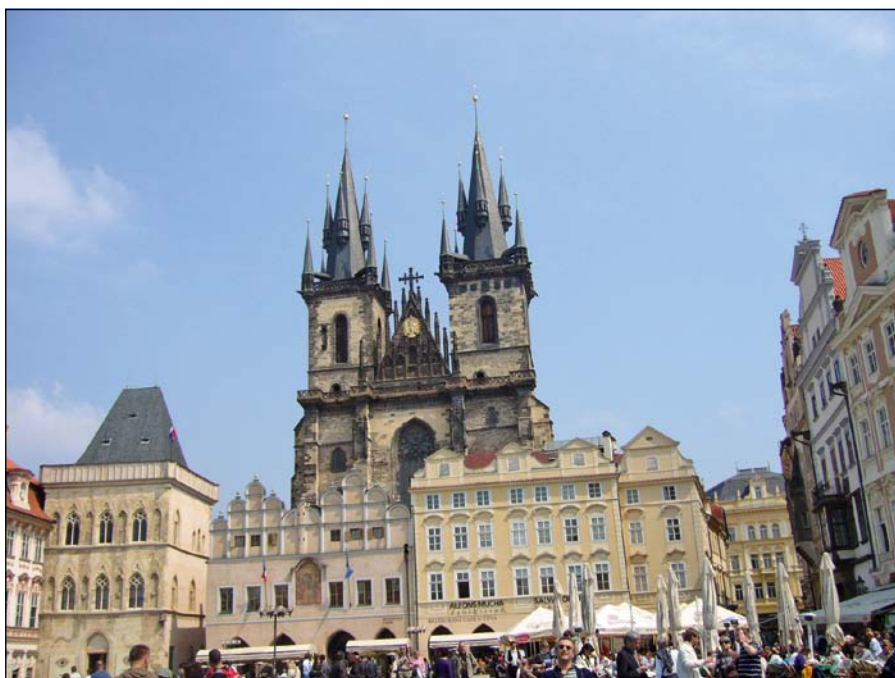
да ги изхвърлиш. С други думи, не съм още за изхвърляне! „Още по-голямо, весело оживление. После питам: „Е, как сте?“ Общ отговор „Добре, много добре!“, на което аз: „Я не ме лъжете! Недоспали, мръзници и веднага пешеходна екскурзия (ходенето пеш за гърците е почти равно на наказание, твърдят, че и за цигари отсреща до будката отиват с колата си!), не ви вярвам!“ И отново весело оживление. Докато пътуваме към Прага и аз говоря, вече звънят мобилни телефони и често чувам: „Добре сме, имаме страхотен екскурзовод, с чувство за хумор, ще прекараме чудесно!“ И тъй като е ранна утрин, а в хотела ще се настаняват след 14 часа, в програмата е пешеходна екскурзия из Стария град. Ала най-напред отиваме на кафе поне за един час. И там вече започват въпросите помежду им: кой от къде е, познаваш ли тоя или она и непременно ще намерят роднини или общи познати, на обяд вече всички се знаят, оформят се компании, което понякога ми прибавя проблеми, че искат да седят заедно на обща маса. А най-забавното е, когато дойде време да си платят питието, което не е в цената на обяда им. Редовно започват, за изумление на сервитьорите, да се карат. „Какво има, проблем ли?“ – питат сервитьорите. „Не, няма. Вие няма да ги разберете – карат се кой да плати бирите.“

Гърците са любопитен народ. Още до обяд те трябва да знаят всичко за мен, женен ли съм, имам ли деца и колко, а внуци, откъде зная гръцки език? Това че говоря езика им и че сам съм го научил, много ги радва.

ЗА НЯКОИ ОТ ТУРИСТИТЕ АЗ СЪМ САМО „НЯКАКЪВ БЪЛГАРИН“

Някога си мислех, че като кажа на чешките си туристи, че съм завършил чешка филология, повече от двайсет и пет години съм преподавал чешки език и че съм превел към двайсетина книги от големи чешки писатели, непременно ще спечеля симпатиите им и уважението им. Ако на мен ми се случи да се запозная с чужденец, който така добре владее родния ми език и превел на своя, да речем, Йовков, Хайтов, та аз ще съм в луд възторг и непременно ще искам да се сприятеля с този човек. Къде ти! Та повечето от клиентите на фирмата, за която работя, не са и чели преведените от мен книги. Много често, в постоянния

си контакт с тях и дребнавите им претенции и оплаквания ме карат да се чувствам като в някаква филмова суперпродукция от „Пожар,пожар!“, „Хомолкови“, „Курортисти“! Докато да разбере, че за много от тях аз съм само „някакъв българин“, който си гледа тук кефа за тяхна сметка, с техните пари. А че влагам някакъв труд, че владя почти като родния си език техния, а и този на домакините, кого е еня. Пък чух и за единственото оплакване от мен за тези четири години. По телефона някаква (да не ползвам арсенала на селскостопанския двор) с която бях влязъл в конфликт, тъй като дойде пияна на информационната среща и непрекъснато ме прекъсваше и провокираше, та трябваше да я поставя на мястото ѝ, се оплакала, че съм арогантен, надменен, самонадеян и че вместо да поднасям полезна за туристите информация, ги занимавам със собствената си персона. Така ли? Оттогава казвам само името си, дори им го предлагам в двата варианта, на чешки и български Васил, на гръцки Василис, да си изберат. Но да се върнем към разликите в манталитета.

ДРУГ КРАЙ, ДРУГИ ПРАВИ,

казваме ние, казват го и чехите. Например споменатото черпене. Та този глагол се среща само в балканските езици. И как е при нас? Веднъж ще почерпя аз, веднъж ти,

после пак аз, и така. А с дама ли съм, няма и съмнение, че сметката ще поема аз. Въпросът, който можете да чуete и в Чехия, и в Германия (а може би и в други европейски страни), дори когато сте с дама – „Как плащате, общо или поотделно?“, – за нас и за гърците звучи доста странно. Както и много от чехите не проумяват защо в Гърция някой иска да ги черпи или им прави подаръци. Естествено, често зад това се крие търговски интерес, но това често е и черта на балканския характер, желанието да доставя радост на другия. А за гръцкия патриотизъм имам чудесен пример. В супермаркета нещо купувам и си бърбря със собственика, към касата идва чешка туристка с детето си, момиченце на около 5–6 годинки, купува нещо дребно, търговеца взема един голям шоколад и го подава

на детето. Чехкинята естествено се дърпа, намесвам се, че в тази страна обичат децата и им е драго да им правят подаръци, накрая усмивки, благодарности и майката с детето си тръгват. „Не те разбирам, защо трябваше да се изхвърляш, довчера заминават, няма за кога да ги печелиш за клиенти.“ – „Не ги печеля за клиенти, а за Гърция. Тази госпожа ще разказва, че в Гърция хората са добри, а това дете ще запомни жеста ми и ще иска пак да дойде, като порасне с мъжа си и децата си, и ще иска да ходи на почивка само в Гърция!“ Звучи доста наивно, освен това, изречено от обикновен човек, който преди да нахлуе туризма в Гърция и да я измъкне от бедността, вероятно е копал с мотиката или е тичал подир козите на острова, но патриотизмът и човешината му не могат да се отрекат.

Представяте ли си някой така у нас да мисли за България? Или тук за Чехия? Какво наблюдавам например в Прага? Не е мое откритие, повечето чужденци, след като пишат на интернет или където и да е, че Прага е разкошен, магически град, за красотите му, за паметниците на културата, за атмосферата, задължително споменават, че не проумяват защо чехите са нелюбезни, неохотни, не се усмихват. За съжаление дори тези, които работят в хотелите и ресторантите, и живеят от парите на тези туристи, и които професионално са длъжни да го вършат. Това е най-честият въпрос, на който трябва да отговарям и аз. Опитвам се да търся обяснение в това, че специално в Прага туризмът изтласка местните хора от старите, любими кръчми и ресторанти, навсякъде скъпи ресторанти с туристически цени, един редови чех вече не може да си позволи да седне в кръчма, както някога, в Старе место или на Мала страна и да изпие две-три бири. Както казвам, в Прага чужд владетел със сражение не е влизал, сега туристите я завладяха без битка.

Друго обяснение давам с климата, вечно мрачно, кратко лято, променливо време, рядко слънчево. „Лесно ви е на вас гърците с вечно слънце над главите ви. Я да ви вида

как ще се чувствате без слънце, цял месец със сив капак над главите, ще се усмихвате ли, а? Няма да стигнат лудниците на Гърция и Балкана да ви приберат!“ Подчертавам, че Прага не е Чехия, както и Атина не е Гърция, че в столиците и големите градове навсякъде по света хората са по-различни. Аз си измислих и виц защо чехите не се усмихват, държа туристите си в напрежение, казвам им го едва преди да стигнем летището на заминаване. Обяснявам, че през предишния режим държавата крадеше нас, а ние всички гледахме също да откраднем нещо от нея, че чехите имат поговорка „Който не краде, ограбва семейството си“, тъй като не носи нищо вкъщи. Е, казвам, оттогава имат страх, че тук навсякъде и много се краде, затова не се смеят, страх ги е, че като си покажат зъбите, някой ще им ги открадне!

ЧЕХИТЕ, В СРАВНЕНИЕ С БАЛКАНЦИТЕ, СА ПОСДЪРЖАНИ,

не са така комуникативни, не създават лесно контакти, не се интересуват от другия. На мен това ми харесва, когато съм на път с чехи. Пътуваш из Чехия с автобус или влак, всеки си седи кротко на мястото и си чете нещо или дреме, никой никого не безпокои, пътуваш спокойно и приятно. А в Гърция? Леле-мале! В автобуса от седалките пред вас и зад вас, се води оживен диалог кой откъде е, за къде пътува, защо, започва кръстосан разпит за семейство, жена, деца, внуци, търсят се общи познати, намесват се и пътниците отляво и отдясно, и наставка такава говорилня, че съжалявате защо не сте си взели тампони за ушите. По едно време, като си поизчерпят темите, се обръщат към вас, чужденеца. На гръцки, или на нещо като английски: кой сте, откъде сте, закъде пътувате, харесва ли ви Гърция, а имате ли семейство, а деца и прочие. Какво да се прави, манталитет. Инак не може да се отрече сърдечността и гостоприемството на гърците. Хора, които съм обслужвал като екскурзовод в Прага, постоянно ни канят най-настойчиво на гости.. Добре, че не е така и с чехите, инак времето няма да ми стигне да обикалям страната.

ДА ПРОВЕЖДАШ ЕКСКУРЗИЯ С ЧЕХИ Е ИСТИНСКО УДОВОЛСТВИЕ

Всички са навреме, слушат те с внимание и уважение, въпросите им са логични и на място, рядко ще попитат за някоя глупост. С гърците? Първо, никога не се тръгва навреме, все чакаме някого, петнайсет минути или половини час. А когато трябва да разкажа за някакъв обект, пред който сме се спрели? Точат се един подир друг, всеки, като дойде, пита „Какво е това?“, докато разказваш, не те слушат, разговарят шумно помежду си, а после питат „Какво беше това?“ И ти повтаряш, отново обясняваш, какво да се прави. Ала намериш ли време да ги заведеш на кафе и там да им хареса, от теб по-добър няма. Че са останали доволни от теб, го разбираш най-вече на летището, когато ги изпращаш. Почти редовно те чака плик със събрани пари – да се почерпиш, и най-искрени слова на благодарност. И почти всеки ти дава визитката си и те кани на гости. Не липсват и прегръдки и целувки. Неотдавна имах малка групичка, четиринайсет човека, от тях две двойки младоженци. За няколко дни, в които бяха заедно, тези хора, млади и на всякаква възраст, така се сблизиха помежду си, така се привързаха и към мен, че освен прегръдки и целувки, имаше и сълзи. И покана непременно всички да се съберем някъде заедно в Гърция. С чешки туристи това не може да ми се случи. Живеят десет дни стая до

стая, балкон до балкон, по няколко пъти на ден се поздравяват, най-много да подхванат разговор за времето и за водата. А на летището? Моля ги да дадат възможност най-напред да бъдат обслужени на гишетата семействата с малки деца, въпреки това първи ще се курдисат най-напористите, обикновено възрастни, ако си позволя да повтора молбата си и да поведат към гишето майка с дете, ще чуя и отровни думи, стига се и до препирни и упреци. Разбира се, и тук не липсват прегръдки и целувки. Има хора, които от години идват на Корфу, не скриват симпатиите си към мен и жена ми, най-сърдечно благодарят и се сбогуват с най-добри пожелания. Но има и много такива, които искат да им помогна до получат място до прозорец, например, а после нито да благодарят, нито да се разделят по човешки. Какво да се прави, казахме вече, хора и хора. Когато преди години беше световното първенство по футбол и на финала играеха Чехия и Гърция, аз бях в Прага с гръцка група. Вечерта преди мача ме попитаха: „Василис, ти сега за кого си, за нас или за чехите?“ – „И за вас, и за чехите – отвърнах, – за по-добрите. Чехите са моя покрив над главата ми и меката ми постеля, вие сте моя бял хляб с масло и мед, а аз, като всеки човек, имам нужда и от хляб, и от постеля.“ Та така...

Васил Самоковлиев